

Henri Kynsilehto

Neurofilosofia, luonnontieteellistä valistusta ja edistysuskoa

Patricia S. Churchland, *Neurofilosofia*.

Suom. Kimmo Pietiläinen. Terra Cognita, Helsinki 2004. 524 s.

Patricia Smith Churchland tunnetaan mielenfilosofiassa neurotieteen lähestymistapojen puolustamisesta. 1970-luvulta alkaen hän on seurannut neurotieteen tuloksia, selvittänyt niiden mielenfilosofiaa seuraavia ja puolustanut lähestymistapaansa skeptisiltä vastaväitteiltä. Hän ajattelee, että filosofiassa on otettava huomioon luonnontieteen tulokset. Lisäksi neurotieteen tulokset ovat saaneet hänet kannattamaan teoriaa, joka on yhteensopimaton arkisten ja psykologisten mieltä koskevien käsitysten kanssa. Yleensä mielestä on puhuttu arkipsykologian mentaalisilla käsitteillä.

Kun neurotieteellinen tutkimus ei ole löytänyt mentaalisten käsitteiden vastineita aivoista ja sen toiminnasta, on Churchland päättellyt arkipsykologian olevan epätosi teoria. Hän on kannattanut eliminaatiivista materialismia, jonka mukaan arkipsykologiset termit ja käsitteet eivät viittaa todellisiin asioihin ja niiden käyttö on lopetettava. Neurotieteen menetelmät ja tulokset ovat lähtökohtana myös vastikään julkaistussa teoksessa *Neurofilosofia* (2004). Se on laaja, noin viisisataasivuinen teos, jossa Churchland soveltaa ”neurofilosofiaksi” kutsumaansa lähestymistapaa mielenfilosofian klassisiin kysymyksiin.

Mitä neurofilosofia on?

Neurofilosofia on epätavallinen filosofinen teos. Se ei käsittele neuro- tai kognitiotieteen filosofiaa, joissa tarkastellaan mielentutkimuksen me-

todologisia ja teoreettisia perusteita. Neurofilosofian oppialalla ei kysytä, voivatko neurotieteen menetelmät auttaa yleisten mieltä koskevien ongelmien ratkaisemisessa. Sen sijaan siinä tutkitaan, mikä on klassisten mieltä koskevien kysymysten ja ongelmien tila kun neurotieteen uusimmat tutkimustulokset otetaan huomioon.

Neurofilosofiaa voidaan kuvata myös sen vastakohtan avulla. Polemiikissaan Churchland valitsee neurofilosofian vastakohtapariksi *a priori* -nojuatuolifilosofian. Hän kritisoi jälkimmäiseen liittyvää filosofiafiakäsitystä, jossa empiirinen tiede ja sen tulokset eivät voi eikä niiden saa antaa vaikuttaa filosofian sisältöihin. Tieteestä vieraantunut *a priori* -filosofia ei ole elävää filosofiaa, koska se ei ole valmis muuttumaan uuden mieltä koskevan tiedon edessä. *A priori* -filosofian oppisisällöt kiinnitettiin historian varrella Platonin, Descartesin, Kantin ja muiden dualistisesti ja idealistisesti suuntautuneiden filosofien oivallusten myötä.

Esipuheessaan Churchland määrittelee kirjan neurofilosofiaan johdattavaksi oppikirjaksi. *Neurofilosofia* alkaa hypoteesilla, jonka mukaan mielen toiminta on aivojen toimintaa ja se on tutkittavissa neurotieteen menetelmillä. Hypoteesista seuraa myös neurofilosofian tehtävän määrittely: mieltä koskevat kysymykset ja tutkimusongelmat ratkaistaan aivoja tutkimalla. Johdantokappaleessa suoritettun neurotieteen peruskäsitteiden ja menetelmien esittelyn jälkeen klassisia kysymyksiä ja teorioita arvi-

oidaan neurotieteen tutkimustiedon perusteella. Neurofilosofia on mielenfilosofiaa neurotieteen painoarvolla.

Churchlandin neurofilosofiset tutkimukset

Churchlandin tutkimukset jakautuvat kolmeen osaan, jotka hän on kursailematta nimennyt filosofian suurten osa-alueiden mukaan. Otsakkeen ”metafyysiikka” alla hän käsittelee identiteettiä, tietoisuutta ja vapaata tahtoa. ”Epistemologiassa” hän käsittelee representaatioita ja oppimista, ja ”teologian” osuudessa uskonnollisen ajattelun neurofilosofiaa.

”Identiteetillä” Churchland käsittää minäkäsityksen ja kehonkuvan, kokemuksen sosiaalisesta ja kehollisesta identiteetistä. Minäkäsitys ja kehonkuva ovat normaalien sosiaalisten ja motoristen taitojen välttämättömiä edellytyksiä. Ne ovat tuloksia itsen esittämisen taidoista, jotka puolestaan perustuvat aivojen toimintaan.

Churchland esittelee tutkimuksia, jotka käsittelevät kehonkuvan ja sosiaalisen identiteetin neuraalista perustaa. Identiteetillä on neuraalin perusta, joka voi vahingoittua ja altistua lääkeaineille, mikä aiheuttaa muutoksia identiteetissä. Koska identiteettiä voidaan käsitellä aivojen toimintaan perustuvana ilmiönä, Churchland katsoo, että subjekti ei tarvitse käsitellä erillisenä asiana, kuten dualismissa tehdään, tai tiedollisena esityksenä kuten kognitiotieteessä on tehty.

Tietoisuuteen liittyy useita suhteellisen erillisiä ongelma-alueita – mieli ja sen kohteet, kokemuksellisuus ja mielen kantamat merkitykset. Sen lisäksi, että tietoisuutta koskevat kysymykset ovat moninaisia, niitä tutkitaan täysin erillisissä traditioissa: fenomenologiassa, luonnontieteissä ja kognitiotieteessä. Churchlandin suorittama tutkimus koskettelee tietoisuuden ongelmista hankalinta, fenomenaalisen tietoisuuden ongelmaa, jonka David Chalmers on nimennyt ”mielenfilosofian vaikeaksi ongelmaksi” [*the hard problem of the philosophy of mind*]. Vaikean ongelman muodostaa kokemuksen ja aivojen oletettu suhde. Miten kokemus syntyy aivoissa? Mikä on subjektiivisen kokemuksen ja neurotieteen tutkimuskohteen välinen suhde? Churchland ei vastaa näihin kysymyksiin. Hän esittelee ongelman suoraa ja epäsuoraa tutkimusstrategiaa neurotieteessä ja pyrkii osoittamaan puutteet dualistien ja skeptikkojen argumenteissa, joiden mukaan neurotiede ei voi periaatteessakaan vastata tähän kysymykseen.

Vapaan tahdon ja tahtotoimintojen neurofilosofia ponnistaa neurotieteen lisäksi biologiasta ja psykologiasta. Klassinen käsitys, jota Churchland analysoi, on vapaan valinnan käsitteen ja luonnontieteisiin liittyvän materialistisen maailmankuvan yhteensopimattomuus: luonnontieteiden mukaan kaikkien tapahtumien, myös valintojen, on määräydyttävä kausaalisesti, kun taas etiikan yhteydessä käytettävä vapaan valinnan käsite edellyttää riippumattomuutta. Kompromissina Churchland esittää, että jokaista on pidettävä vastuullisena teoistaan, kuitenkin samalla huomioiden neurotieteen tulokset, jotka koskevat valitsemisen neuraalista perustaa. Vaikka toimintamme määräytyy kausaalisesti neuraalisista tapahtumista, on meidän säilytettävä oletus vastuullisuudesta yhteiskunnallisista syistä johtuen.

Epistemologia neurofilosofiassa tarkoittaa aivojen tiedollisiin esityksiin liittyvien ominaisuuksien tutkimista. Churchlandin kritiikin koh-

teiksi joutuvat historiallinen dualismi ja klassinen kognitiotiede, joka jakaa dualismin kanssa useita oletuksia. Molemmat ovat ei-empiirisiä tutkimusalueita, joissa sivuutetaan tiedon esittämiseen liittyvät materiaaliset yksityiskohdat. Niiden pääasialliseksi aiheuttajaksi Churchland katsoo viitsemättömyyden tehdä oikeata empiiristä tutkimusta. Churchlandin tekemä aivojen esittämisperiaatteiden tarkastelu on standardiesityksien mukainen ja siinä huomioidaan alan viimeaikaiset kehityssuunnat.

Neurofilosofian teologiaa käsittelevässä osuudessa Churchland esittelee Jumalan kokemuksen neurotieteellistä selittämistä, kysymystä kuolemanjälkeisestä elämästä ja kysymystä moraalien ei-uskonnollisesta perustasta. Käsittelyn perusta on yleinen tieteellinen maailmankatsomus pikemminkin kuin neurotiede.

Neurofilosofian kapea mieli

Neurofilosofia on parhaimmillaan identiteettiä käsittelevässä osassa, joka sisältää kognitiivisesti eheän neurotieteeseen perustuvan kuvauksen identiteetistä. Toista on tietoisuutta käsittelevä osuus, joka sanoo yhtä vähän tietoisuudesta kuin Churchlandin arvostelema mielenfilosofia. Myös tahdonvapautta käsittelevä osa on ongelmallinen. Churchland rajaa tahtoilmäiden käsittelyn vapaan valitsemisen analyysiin, mikä jättää suuren osan tahtoilmäistä käsittelyn ulkopuolelle. Epistemologiaa käsittelevä osa sisältää hyvän selonteon hermoverkkoesityksistä.

Yleisempänä kritiikkinä voidaan todeta, että Churchland ei tee neurotieteen edellyttämää filosofista synteesiä. Käsitteellinen synteesi on välttämätöntä, jotta neurotieteellinen tutkimus voi tarttua yleisiin mieltä koskeviin kysymyksiin. Empiirisen tutkimusdatan keräämisen lisäksi pitää pystyä sanomaan, mitä kerätty data merkitsee mieltä koskevalle arkiajattelulle, filosofialle ja yleisemmälle tieteelliselle ajattelulle. Aivoista saadut mittaustulokset eivät selvennä tietoisuuden luonnetta ja ominaisuuksia, ennen kuin ne liitetään sopivaan tietoisuutta koskevaan käsit-

teistöön. Toisaalta voidaan ajatella, että neurotiede – edistyessään rinnan muiden tieteiden kanssa Churchlandin kuvaamalla tavalla – luo tilaa uusille käsitteille. Tällöin pitää muuttaa totunnaisia mieltä koskevia käsityksiä – myös niitä, jotka vaikuttavat neurofilosofian taustalla. Churchland vaatii mieltä koskevien käsitteiden kehittämistä filosofiassa, mutta *Neurofilosofian* anti käsitteeseen on vähäinen.

Kritiikkiä on kohdistettava myös kirjassa esitettyyn kapeaan kuvaan mentaalista käsitteistä. Mentaaliset käsitteet sisältävät merkitysulottuvuuksia, jotka ovat normatiivisia ja sosiaalisia. Esimerkiksi representaation käsitteeseen liittyy propositionaalisuus, joka on representaatioihin liittyvä intersubjektiivinen piirre: vaihdamme propositioneja – emme aivojen tiloja. Koska mielenilmiöillä on normatiivisia ja sosiaalisia ulottuvuuksia, ei pelkkä aivoja koskeva faktatieto riitä.

Kimmo Pietiläisen suomennosjälki on sujuvaa ja helppolukuista. Väärinkäsityksien välttämiseksi on vielä mainittava, että *Neurofilosofia* ei ole suomennos Churchlandin varhaisemmasta teoksesta *Neurophilosophy* (1986). Se on tuoreemman teoksen *Brain-wise: Studies in Neurophilosophy* (2002) käännös. Ehkä juuri siitä syystä teos on niin nautinnollinen lukupaketti.

Churchland on kehittänyt argumenttejaan ja pääsääntöisesti teos etenee kepeästi kuin hyvin harjoiteltu konserttiesitys. Kepeydestä huolimatta *Neurofilosofia* ei jää sananhelinän tasolle. Siinä hyvä ilmaisu yhtyy laajaan neurotieteen ja tieteenfilosofian tuntemukseen, perusteltuihin näkemyksiin ja päämäärätietoisuuteen. Tietyissä kohdissa esitetyt filosofian tuulettamiseen tähtäävät provokaatiot eivät tässä teoksessa nostata kovin suurta puolustusreaktiota.

Churchlandin radikaalisuus näyttää seestyneen vuosien saatossa. *Neurofilosofiassa* hän ei enää vaadi mentaalisten termien eliminaatiota, vaikka useat mielenilmiöt jäävätkin vaille selitystä ja suoraa viittauksen kohdetta ei mentaalille termeille aina voida osoittaa.